

Лекція 1

Тема 1: Конституційні та міжнародно-правові засади освіти.

План

1. Визначення права на освіту.
2. Конституційні засади права на освіту.
3. Ознаки конституційного права на освіту.
4. Право на освіту як фундаментальне право людини.

1. Визначення права на освіту.

Право на освіту – це гарантована державою можливість кожної людини здобувати знання, навички, компетентності та цінності через організовану освітню діяльність. Це право є фундаментальним, тобто таким, що лежить в основі розвитку особистості, суспільства та держави.

Основними компонентами права на освіту є:

- *Доступ до навчальних закладів.*
Кожна особа має право вступати до закладів освіти відповідно до своїх здібностей і потреб, без дискримінації за будь-якою ознакою.
- *Участь у навчальному процесі.*
Освітній процес передбачає активну участь здобувача освіти в навчанні, оцінюванні, творчій діяльності, спілкуванні з педагогами та однолітками.
- *Отримання якісної освіти.*
Якість освіти визначається відповідністю освітніх програм державним стандартам, наявністю кваліфікованих педагогів, сучасних методик та безпечного освітнього середовища.
- *Свобода вибору форм і рівнів освіти.*
Громадяни мають право обирати між різними формами (очна, дистанційна, інклюзивна) та рівнями освіти (дошкільна, середня, професійна, вища, післядипломна).

Розглядаючи право на освіту в контексті прав людини, слід зазначити, що освіта є не лише соціальним благом, а й інструментом реалізації інших прав. Наприклад:

Право	Як освіта сприяє реалізації
Свобода думки	Розвиток критичного мислення, доступ до інформації
Право на працю	Професійна підготовка, здобуття кваліфікації
Право на розвиток	Самореалізація, формування особистості
Право на участь	Громадянська активність, правова обізнаність

Освіта як суспільна цінність сприяє економічному зростанню, інноваціям, конкурентоспроможності держави. Вона є основою соціальної згуртованості, толерантності, правової культури. Освіта – це шлях до миру, демократії та сталого розвитку.

2. Конституційні засади права на освіту.

Конституційні засади права на освіту – це сукупність норм, принципів і гарантій, закріплених у Конституції України, які визначають зміст, обсяг і механізми реалізації права кожної людини на освіту. Вони формують основу освітньої політики держави та забезпечують правову захищеність громадян у сфері освіти.

Право на освіту в Україні гарантовано статтею 53 Конституції України, яка передбачає:

- Безоплатність дошкільної, повної загальної середньої освіти в державних і комунальних закладах.
- обов'язковість повної загальної середньої освіти.
- Доступність вищої освіти на конкурсній основі.
- Особливі умови для осіб з інвалідністю та інших категорій, які потребують підтримки.

Принципи конституційного права на освіту.

Принцип	Зміст
Рівність	Освіта доступна всім незалежно від статі, раси, мови, релігії, соціального статусу
Безоплатність	Держава гарантує безкоштовну освіту на певних рівнях
Обов'язковість	Загальна середня освіта є обов'язковою для всіх дітей
Доступність	Освітні заклади мають бути географічно та фінансово доступними
Якість	Освіта має відповідати державним стандартам та забезпечувати розвиток особистості

3. *Ознаки конституційного права на освіту.*

Конституційне право на освіту – це не просто формальне положення в Основному Законі держави. Це комплексна правова категорія, яка має низку характерних ознак, що визначають її зміст, значення та механізми реалізації.

Ознаки конституційного права на освіту:

1. Фундаментальність

Право на освіту належить до основоположних прав людини, закріплених у Конституції України (ст. 53). Воно є базовим для реалізації інших прав – права на працю, свободу думки, участь у суспільному житті.

2. Загальність

Це право належить кожній людині, незалежно від віку, статі, національності, соціального статусу, стану здоров'я. Конституція не обмежує право на освіту лише громадянами України – воно поширюється на всіх, хто перебуває на її території.

3. Гарантованість державою

Держава зобов'язана створювати умови для реалізації права на освіту: фінансувати освітні заклади, розробляти стандарти, забезпечувати доступність. Безоплатність та обов'язковість окремих рівнів освіти (зокрема загальної середньої) – це пряма конституційна гарантія.

4. Юридична захищеність

Право на освіту може бути захищене в судовому порядку у випадку його порушення. Громадяни мають право оскаржувати дії або бездіяльність органів влади, що перешкоджають реалізації цього права.

5. Системність

Конституційне право на освіту реалізується через систему освітніх законів, нормативних актів, державних стандартів, інституцій. Воно охоплює всі рівні освіти – від дошкільної до післядипломної.

6. Динамічність

Право на освіту розвивається відповідно до суспільних потреб, технологічного прогресу, міжнародних зобов'язань. Наприклад, впровадження цифрового освітнього середовища, інклюзивного навчання, дуальної освіти – це сучасні прояви реалізації цього права.

Таким чином, ознаки конституційного права на освіту свідчать про його ключову роль у формуванні демократичного, правового та соціально орієнтованого суспільства. Це право є не лише юридичною нормою, а й моральним обов'язком держави перед своїми громадянами.

4. *Право на освіту як фундаментальне право людини.*

Право на освіту є одним із базових, невід'ємних прав людини, яке визнається національними конституціями та міжнародними правовими актами. Воно забезпечує можливість кожній особі здобувати знання, формувати навички, розвивати критичне мислення та реалізовувати свій потенціал у суспільстві.

Це право є ключовим для реалізації інших прав – економічних, соціальних, культурних і політичних.

Право на освіту закріплене в низці міжнародних документів, а саме:

- Загальна декларація прав людини (ст. 26), в якій проголошено право кожного на освіту, зокрема безоплатну початкову освіту.

- Конвенція ООН про права дитини (ст. 28-29), яка гарантує доступ до освіти, розвиток поваги до прав людини, культурної ідентичності, підготовку до відповідального життя в демократичному суспільстві.
- Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (ст. 13), що визначає обов'язки держав щодо забезпечення доступності, якості та рівності освіти.
- Європейська соціальна хартія, яка визнає право на освіту як соціальне право, що має бути доступним і якісним для всіх.

Ознаки фундаментального права є:

Ознака	Зміст
Невід'ємність	Належить кожній людині від народження
Юридична захищеність	Може бути захищене через національні та міжнародні механізми
Універсальність	Визнане в усьому світі, незалежно від політичного режиму
Багатовимірність	Має освітній, соціальний, культурний, економічний вимір
Обов'язковість для держави	Держава зобов'язана створювати умови для реалізації цього права

Освіта є основною умовою реалізації інших прав. *Права на працю* – через професійну підготовку та кваліфікацію. *Права на участь у суспільному житті* – через розвиток громадянської свідомості. *Свободи думки та вираження* – через доступ до знань і формування критичного мислення. *Права на розвиток особистості* – через самореалізацію, творчість, інтелектуальний ріст. Також право на освіту має взаємозв'язок з іншими фундаментальними правами.

Право	Як освіта сприяє реалізації
Право на правову обізнаність	Освіта формує знання про права, обов'язки, закони
Право на рівність	Освіта сприяє подоланню дискримінації та соціальної нерівності
Право на свободу	Освічена людина здатна приймати самостійні рішення, захищати свої права

Держава як гарант права на освіту повинна:

- приймати відповідне законодавство;
- створювати мережу освітніх закладів;
- забезпечувати фінансування освіти;
- підготовлювати педагогічні кадри;
- забезпечувати захист прав учасників освітнього процесу.

Механізми захисту права на освіту є:

- Національні суди – захист права на освіту в межах країни.
- Європейський суд з прав людини — розгляд справ щодо порушення права на освіту.
- Комітети ООН – моніторинг виконання міжнародних зобов'язань.
- ЮНЕСКО – підтримка освітніх реформ, розробка рекомендацій.

Тож, право на освіту – це не лише юридична норма, а життєва потреба, що визначає якість життя людини, її здатність до самореалізації, участі в суспільстві та захисту власної гідності. Як фундаментальне право, воно має бути пріоритетом державної політики та предметом міжнародної уваги.

Інформаційні джерела

1. Загальна декларація прав людини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
2. Європейська соціальна хартія. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062#Text
3. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
4. Конвенція ООН про права дитини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text

5. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text